

Ook 'geesteszieken' houden hun grondrechten als mens

Door Frank Kuitenbrouwer commentator NRCHandelsblad

Bijna zeven jaar heeft het geduurd voordat Frits Winterterp. nu 55, zijn gelijk heeft gekregen bij het Europese Hof» voor de Mensenrechten. Winterterp verblijft sinds 1968 tegen zijn wil in psychiatrische inrichtingen. Verzoeken om vrijlating werden door de officier van justitie te Utrecht niet gehonoreerd. De consequentie van deze uitspraak is dat Winterterp nu een eis tot materiële genoegdoening gaat indienen en dal de rechtspositie van psychiatrische patiënten in Nederland zal moeten worden aangepast.

Ook als iemand krankzinnig is verklaard behoudt hij zijn rechten als mens. Dat is de principiële betekenis van de uitspraak van het Europese Hof voor de mensenrechten in Straatsburg van vorige week. Het deed uitspraak tegen de Staat der Nederlanden op klacht van Frits Winterwerp, die met slechts enkele onderbrekingen voor verlof sinds 1968 in psychiatrische inrichtingen verblijft.

De uitspraak komt neer op een onbewimpelde veroordeling van de wijze waarop iemand in ons land tegen zijn wil in een inrichting kan verdwijnen en blijven. Namelijk: zonder ooit in persoon of via een vertegenwoordiger betrokken te zijn in de procedure die tot de diverse vrijheidsbenemende maatregelen leidt. Dwangopname leidt bovendien automatisch tot „handelingsonbekwaamheid", zodat de betrokkene zeggenschap over geld en goederen verliest. Zonder te bezien of dat echt nodig is.

Wie, zoals de klager Winterwerp, verzoeken indient bij de rechter om uit de inrichting ontslagen te worden vindt op zijn weg de officier van justitie, die als „zeef" fungeert. Deze mag weigeren het verzoek aan de rechter door te geven „indien het klaarblijkelijk niet voor inwilliging vatbaar is". Op al deze drie aspecten heeft het hof Nederland veroordeeld wegens schending van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens.

Op een belangrijk punt kreeg Winterwerp overigens niet gelijk. Namelijk wat betreft zijn klacht dat hij ten onrechte was opgenomen. Het hof zei geen redenen te hebben aan het overgelegde medisch bewijs te twijfelen.

Toch ligt hier een belangrijk probleem. Namelijk dat „elke poging om een juiste definitie te geven van krankzinnigheid schipbreuk heeft geleden". Zo stond het in de toelichting op de Krankzinnigenwet in 1884. Die wet geldt nog steeds en de definitie van dat sleutelwoord op grond waarvan mensen worden opgesloten is er nog steeds niet.

Ook het Europees Verdrag voor de mensenrechten vult de term niet in. Maar het hof legt nu wel een bodem in de markt. Het waarschuwt tegen het opplakken van het etiket van geestesziekte „louter omdat iemands opvattingen of gedrag afwijken van de gangbare normen". Er moet met andere woorden een duidelijk aanwijsbaar „gevaar"

bestaan. Nu dat niet precies in abstracta te definiëren valt is het van te meer belang dat de procedure bij dwangopneming in het concrete geval extra zorgvuldig is. Centraal daarbij staat in de Europese normen het van origine Angelsaksische beginsel van „habeas corpus" (art. 5, lid 4 van het verdrag). Dit betekent dat de rechtmatigheid van vrijheidsbenemine door de onafhankelijke rechter getoetst wordt. Bij dwangopname moet deze toetsing volgens het hof met redelijke „tussenpozen" beschikbaar zijn. Het is dus niet één eenmalige zaak. En beoordeling door een officier van justitie is niet voldoende, want deze is niet een onafhankelijke rechter. En het is „wel het minste" dat de betrokkene zelf het medisch of sociaal bewijs tegen hem kan aanvechten voor de rechter.

Het is de tweede maal binnen enkele jaren dat Nederland in Straatsburg een pik op de neus krijgt. Eind 1976 gebeurde dat op klacht van vijf VVDM'ers wat betreft het militaire tuchtrecht. In die zaak ving Nederland wel een beetje de klap op voor andere Europese staten, waartegen vergelijkbare (of ergere) bezwaren waren in te brengen.

Zo ook nu in de zaak-Winterwerp: Engeland voelde zich zelfs zo aangesproken door deze klacht dat het verlof vroeg (en kreeg) een eigen memorie aan het hof te sturen. Met enige overdrijving kan zelfs gezegd worden dat de betekenis van deze uitspraak tegen Nederland vooral van Europees belang is. Ons land is immers zelf al bezig de verouderde Krankzinnigenwet van 1884 te vervangen door de Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen (BOPZ) en het heeft in 1972 daarop al een voorschotje genomen. Sinds die tijd moet de rechter de patiënt horen, tenzij hem dit „zinloos" of "onverantwoord" voorkomt. De Straatsburgse uitspraak betekent wèl dat er nu eindelijk eens werk moet worden gemaakt van het wetsontwerp BOFZ. Dit is al sinds 1970 aanhangig, sterk omstreden en het staat thans voor de zoveelste maal op de helling.

In algemene teneur komt het tegemoet aan de Straatsburgse kritiek. Maar er zijn ook punten van twijfel. Zo houdt (althans in de jongste versie) de officier van justitie een mogelijkheid verzoeken van de patiënt tegen te houden als hij ze „kennelijk ongegrond" vindt. Is dat nu echter niet juist de vraag voor de rechter? De Straatsburgse uitspraak geeft ook aanleiding tot herbezinning op het toevertrouwen van beslissingen aan alleen zittende rechters. Behalve druk achter de BOPZ te zetten geeft het Europese Hof voor de mensenrechten ook een toetssteen voor het eindresultaat. „Geestesziekte" zo luidt een kernoverweging in de 78 paragrafen tellende uitspraak, „kan meebrengen dat de uitoefening van een fundamentele vrijheid wordt beperkt of gewijzigd. Maar het kan nooit rechtvaardigen dat de essentie zelf van het grondrecht wordt aangetast. Integendeel, het kan in deze gevallen juist nodig blijken speciale waarborgen te scheppen".